

Stefan Mizera

O potrzebie ustalenia racjonalnych norm lokalowych dla zespołów adwokackich

---

Palestra 14/6(150), 8-18

1970

Artykuł został zdigitalizowany i opracowany do udostępnienia w internecie przez Muzeum Historii Polski w ramach prac podejmowanych na rzecz zapewnienia otwartego, powszechnego i trwałego dostępu do polskiego dorobku naukowego i kulturalnego. Artykuł jest umieszczony w kolekcji cyfrowej bazhum.muzhp.pl, gromadzącej zawartość polskich czasopism humanistycznych i społecznych.

Tekst jest udostępniony do wykorzystania w ramach dozwolonego użytku.

dowiskiem poza tą nieliczną częścią kolegów, którym obecna organizacja i kierunki rozwoju adwokatury nie odpowiadają”.

Niezależnie od stałego publikowania materiałów samokształceniowych z zakresu nowych kodyfikacji karnych, nie możemy tracić z pola widzenia problematyki prawa cywilnego, prawa pracy, zagadnień prawa rolnego oraz innych dziedzin prawa, z którymi adwokaci stykają się codziennie w praktyce, zwłaszcza terenowej.

W czasie nowej kadencji organów samorządowych czekają na rozwiązanie takie zagadnienia, jak usprawnienie techniczne w pracy zespołów adwokackich, właściwe wykorzystanie konta 34-a, specjalizacja, prawidłowy podział spraw oraz podział dochodu w zespołach, zwiększenie roli zebrania zespołu jako organu kontrolującego kierownika, usytuowanie finansowe kierownika itp. Również tutaj pożądana jest szeroka dyskusja, na którą czeka samorząd wszystkich szczebli.

STEFAN MIZERA

○ potrzebie ustalenia racjonalnych norm lokalowych dla zespołów adwokackich

1. Wiadomo, że aktualne warunki lokalowe zespołów adwokackich są bardzo zróżnicowane: są one dość dobre (w mniejszości) lub bardzo złe (w większości). Sytuacja lokalowa wielu zespołów adwokackich, opisywana nieraz w prasie, nie tylko stoi w jaskrawej sprzeczności z zasadą racjonalnej pracy i z charakterem wykonywania zawodu, ale zaprzecza wprost zasadom bezpieczeństwa i higieny pracy.

Genezy tego wysoce niezadowolającego stanu rzeczy należy poszukiwać w tym, że proklamowaniu w 1950 r. nowej ustrojowej formy wykonywania zawodu adwokackiego nie towarzyszyła, niestety, zaplanowana przedtem i konsekwentnie realizowana akcja tworzenia stałych, nowoczesnych siedzib pracy zespołowej adwokatów. Należy za truizm uznać stwierdzenie, że istnieje zasadnicza jakościowo różnica między dawną kancelarią adwokata wykonującego obowiązki zawodowe indywidualnie a zespołowym warsztatem pracy obecnej podstawowej jednostki organizacyjnej adwokatury, jaką jest zespół adwokacki (dalej w skrócie: ZA). Jako usprawiedliwioną (ale tylko z praktycznych względów) konieczność należało traktować prowizoryczne przekształcanie — w pierwszych latach socjalistycznej reformy adwokatury — istniejących wówczas indywidualnych kancelarii adwokackich w tymczasowe siedziby zespołów adwokackich. Ten stan doraźnego rozwiązywania trudności lokalowych zaciążył niewątpliwie także na sprawnej realizacji założeń wynikających z przepisów ustawy z dnia 19 grudnia 1963 r. o ustroju adwokatury w dziedzinie formowania nowego stylu działalności zawodowej w adwokaturze.

2. Z biegiem czasu — choć, stwierdzić trzeba, zbyt wolno w stosunku do nader pilnych potrzeb — powstawały możliwości stworzenia dla zespołów adwokackich zasobu lokali, które nie raziły już przygnębiającym prymitywizmem czy ogromnie uciążliwą ciasnotą i nie stały w sprzeczności z godnością zawodu oraz z elementarnym poziomem estetyki wnętrz.

W jednym z opublikowanych na łamach „Palestry” artykułów¹ podano interesujące informacje o rozwoju bazy lokalowej dla zespołów adwokackich, które przedstawiają się następująco:

- 1) w latach 1964—1967, tj. w ciągu czterech lat, z nadwyżek finansowych CFSAA (będących własnymi środkami finansowymi adwokatury) wydatkowano — za zgodą Ministra Sprawiedliwości — niebagatelną sumę 18 586 617 zł na cele poprawy sytuacji lokalowej ZA i biur rad adwokackich;
- 2) na urządzenie odpowiednich wnętrz w lokalach ZA wydatkowano w tym samym okresie 3 697 000 zł;
- 3) w wyniku dokonanych nakładów przebudowano lub powiększono lokale dla 90 ZA, uzyskano nowe lokale użytkowe dla 32 ZA w domach spółdzielni budownictwa mieszkaniowego, wykończono przebudowę domu na budynek użytkowy z lokalami dla wszystkich ZA i biur Rady Adwokackiej we Wrocławiu, w toku budowy znajdowały się pojedyncze lokale lub całe budynki dla ZA lub biur Rad Adwokackich w Gdańsku, Lesku, Olsztynie, Siedlcach i w Toruniu.

Podsumowując ówczesnie ten dorobek, Autor artykułu adw. Witold Dąbrowski nadmienił, iż „(...) można śmiało powiedzieć, że około 150 zespołów ma lub będzie miało w najbliższym czasie pomieszczenia odpowiednie do wykonywania w sposób należyty swoich zadań.”

Oceny aktualnego stanu bazy lokalowej dla ZA dokonał ostatnio członek kierownictwa resortu Sprawiedliwości, Wiceminister Kazimierz Zawadzki, pisząc na ten temat, co następuje:²

„Zdecydowanej poprawie, chociaż nadal jest jeszcze trudna, uległa sytuacja lokalowa zespołów. Stanowi to ogromne osiągnięcie samorządu. Od 1964 roku: w 80 zespołach przeprowadzono remont kapitalny, w 75 przebudowano lub powiększono lokale, dla 37 uzyskano lokale spółdzielcze, 24 zespołom wybudowano nowe lokale. W budowie znajduje się jeszcze 11 lokali. W ten sposób 221 zespołów — na ogólną liczbę 463 — a więc prawie 50% uzyskało już odpowiednie lokale. Na polepszenie sytuacji lokalowej zespołów samorząd wydatkował 26 000 000 zł, na urządzenie zespołów ponad 8 000 000 zł, a na maszyny do pisania 2 300 000 zł.”

3. Podane wyżej informacje (skądinąd pocieszające — zresztą tylko w pewnej mierze — dla tych ZA, którym polepszone warunki pracy) są w zasadzie dygresją do podstawowego tematu rozważań, jakim jest kardynalny problem wymagań lokalowych, niezbędnych dla prawidłowej pracy zespołu adwokackiego. Informacje te nie obalają tezy, że dotychczasowe osiągnięcia i przyszłe zamierzenia w zakresie tworzenia bazy lokalowej dla ZA nie odpowiadały i nadal nie odpowiadają potrzebom funkcjonalnym pracy adwokatów w systemie zespołowym.

¹ Witold Dąbrowski: O Centralnym Funduszu Szkolenia Aplikantów Adwokackich, „Palestra” z 1968 r. nr 12.

² Kazimierz Zawadzki: Taka jest prawda, „Gazeta Sądowa i Penitencjarna” nr 6 z dnia 16 marca 1970 r.

Z analizy mechanizmu działalności każdego zespołu adwokackiego, niezależnie od liczby jego członków, wynika, że ZA jest wprawdzie uspołecznioną formą zatrudnienia jego członków, jednakże nie stanowi zakładu pracy, w którym obowiązuje prosta lub złożona zasada kooperacji pracy w celu osiągnięcia społecznie pożądanego celu. Siedziba ZA ma być miejscem przyjmowania zleceń na usługi prawne, omawiania preliminarzów zastępstw lub obron, czynienia przygotowań do spełniania ustawowych funkcji przewidzianych do wykonania na innym forum, miejscem podnoszenia kwalifikacji zawodowych (m.in. w drodze wzajemnych konsultacji członków), przyjmowania zapłaty do kasy zespołu za wykonane świadczenia zawodowe itd. Zespół adwokacki — w jego ustawowym i praktycznym modelu — jest dość specyficznym zrzeszeniem osób wykonujących pracę zawodową. Opublikowane dotychczas przyczynki na ten temat zwalniają od dalszego rozważania wszystkich swoistych cech tego socjalistycznego kolektywu zawodowego, wykonującego jednak obowiązki zawodowe w drodze powierzenia członkom indywidualnego prowadzenia spraw klientów, zgłaszających się o udzielenie pomocy prawnej do zespołu.

Specyficznej formie ustrojowej ZA i wykonywaniu usług przez poszczególnych jego członków powinny odpowiadać, oczywiście, warunki lokalowe, adekwatne do wykonywania funkcji i czynności, związanych z udzielaniem pomocy prawnej. Jak dotychczas jednak, nie sformułowano w sposób właściwy poglądu czy formuły, jakim mianowicie wymaganiom, niezbędnym dla prawidłowej pracy ZA, powinien odpowiadać lokal zespołu, jakie ramy przestrzenne i układ funkcjonalny przyjąć za wzorzec. Zachęcał do sformułowania tych wymagań, a nawet zobowiązywał przepis § 3 ust. 3 rozporządzenia Ministra Sprawiedliwości z dnia 18 grudnia 1963 r. w sprawie zespołów adwokackich. Według treści tego przepisu odpowiednie normy w zakresie wymagań dotyczących lokali dla ZA miała ustalić Naczelna Rada Adwokacka. W wydanym w 1969 r. Komentarzu do przepisów o adwokaturze³ podano sucho w przypisie do powołanego § 3 rozporządzenia, że „NRA nie ustaliła dotychczas norm, jakim powinny odpowiadać lokale zespołów adwokackich.”

4. Nasuwa się pytanie, dlaczego NRA, uzyskawszy delegację do ustalenia norm lokalowych dla ZA, nie wydała dotychczas tych „norm”? Czyżby opracowanie odpowiednich wymagań było zbyt skomplikowane lub sformułowanie poglądu na ich treść natrafiało na nieprzezwyciężalne przeszkody?

Trzeba stwierdzić, że istotnie nie jest łatwe określenie kryteriów czy przesłanek, jakie powinny być brane pod uwagę do oceny, że określony ZA działa w optymalnych warunkach lokalowych. Składa się na to szereg przyczyn, wśród których nie małą rolę odgrywa zmienna liczba członków zespołu i personelu administracyjnego. Zespół adwokacki powinien się składać, jak wiadomo, z pięciu — dwudziestu członków, w praktyce zaś istnieją w tym względzie odchylenia w dół (co najmniej trzech członków) i w górę (przeszło dwudziestu adwokatów w ZA).

Wydaje się, że określenie odpowiednich wymagań w zakresie warunków lokalowych, zapewniających prawidłową pracę zespołu adwokackiego jako całości organizacyjnej oraz z osobna jego członków i personelu administracyjnego, powinno wziąć za punkt wyjścia generalnie kilka podstawowych przesłanek, a mianowicie:

a) charakter i sposób wykonywania zawodu adwokata w ZA (typ pracy koncepcyjnej),

b) funkcjonowanie ZA jako *sui generis* przedsiębiorstwa usługowego, mającego codzienny kontakt z klientelą, na rzecz której świadczy usługi niematerialne,

³ Praca zbiorowa, Wydawnictwo Prawnicze, Warszawa 1969, str. 543.

c) minimum powierzchni użytkowej lokalu dostosowanej do liczby członków danego ZA (z dopuszczalną tolerancją zmian),

d) wysoki stopień wyposażenia techniczno-instalacyjnego lokalu i odpowiedni sposób zagospodarowania pomieszczeń (w tym właściwy zestaw koniecznych urządzeń biurowych),

e) dezyderaty dotyczące lokalizacji: położenie lokalu w budynku, zapewniające łatwą dostępność dla klientów; prawidłowe rozmieszczenie lokali ZA w danej miejscowości, odpowiadające rejonizacji obsługi prawnej ludności; bliskość położenia lokalu w stosunku do sądu lub dobre połączenie komunikacyjne,

f) rygory normatywne ustalone w dziedzinie racjonalnej i planowej gospodarki lokalami użytkowymi (biurowo-usługowymi),

g) możliwości finansowe samorządu adwokackiego (NRA) w zakresie czynienia nakładów inwestycyjnych na rozwój bazy lokalowej ZA.

Wymienione wyżej, w sposób oczywiście szkicowy, przesłanki stanowią — jak się zdaje — kluczowe elementy w dziedzinie prawidłowego programowania sieci siedzib zespołów adwokackich w miastach i koncepcyjnego rozplanowania lokali jako czynników decydująco oddziałujących na wysoką sprawność działania ZA.

5. Pozostające dotychczas w dyspozycji zespołów adwokackich lokale (składające się najczęściej z 1—2 izb albo stanowiące część budynku lub samodzielny obiekt budowlany) nie były budowane w większości wypadków z wyraźnym przeznaczeniem na cele zawodowe adwokatury. Niektóre z ostatnio uzyskanych lokali zostały wprawdzie wzniesione z myślą o ich przeznaczeniu, ale rozplanowanie ich powierzchni i układ funkcjonalny nie budzą zadowolenia, gdyż ich projekty nie uwzględniły właściwych wymagań. Rozwiązania projektowe lokali ZA muszą wynikać z określonych z góry racjonalnych norm programowych. Wyjaśnić od razu wypada (przed wszystkim z powodu wieloznaczności terminu „norma”), co oznacza ustalenie normy w zakresie wymagań lokalowych. Nie chodzi w tym wypadku bynajmniej — jak przypuszczają niektórzy — o adaptację na użytek zawodu adwokata postanowień uchwały nr 441 Prezydium Rządu z dnia 24 maja 1952 r. w sprawie ustalenia powierzchni lokali biurowych⁴. Uchwała ta — należy przypomnieć — miała na celu dostosowanie powierzchni lokali biurowych do istotnych potrzeb władz, urzędów i instytucji, unormowanie maksymalnej powierzchni tych lokali na cele biurowe tego rodzaju użytkowników oraz racjonalne wykorzystanie powierzchni lokali biurowych w miejscowościach objętych publiczną gospodarką lokalami. Uchwała nr 441, obowiązująca do dnia dzisiejszego, reglamentuje korzystanie z lokali biurowych według systemu racjonowania powierzchni, dopuszczając dla każdego użytkownika lokalu biurowego określone w niej górne granice normy powierzchni podstawowej oraz skalę powierzchni pomocniczej.

Organy do spraw lokalowych sprawują na podstawie postanowień tej uchwały w miejscowościach objętych publiczną gospodarką lokalami kontrolę nad właściwym wykorzystywaniem lokali biurowych i dokonują przydziału wolnych lokali biurowych według następujących zasad:

- 1) przeciętna podstawowa powierzchnia użytkowa (tj. powierzchnia pomieszczeń, w których odbywa się stała praca biurowa) na jednego pracownika umysłowego w lokalach i budynkach zajmowanych przez władze naczelne oraz urzędy i instytucje centralne może wynosić od 4 do 5 m²;

⁴ Monitor Polski Nr A-49, poz. 672.

- 2) przeciętna podstawowa powierzchnia użytkowa na jednego pracownika umysłowego w lokalach i budynkach zajmowanych przez pozostałe jednostki organizacyjne może wynosić 4 m²;
- 3) powierzchnia pomocnicza (tj. taka, na której nie odbywa się praca biurowa, jak np. czytelnia, biblioteka, sala konferencyjna, magazyn podręczny itp.) nie powinna w zasadzie przekraczać 15% podstawowej powierzchni użytkowej;
- 4) przy ustalaniu stanu wykorzystania lokalu biurowego bierze się pod uwagę powierzchnię wszystkich izb (pomieszczeń), w których odbywa się praca biurowa, oraz liczbę pracowników danej instytucji według ustalonych etatów (stanu zatrudnienia).

Uchwała nr 441 ma oczywiście odpowiednie zastosowanie do lokali (siedzib) zespołów adwokackich, które znajdują się w miejscowościach objętych publiczną gospodarką lokalami, choć charakter pracy adwokata i funkcjonowanie zespołu adwokackiego nie odpowiadają w pełni jej kryteriom. Wydaje się, że we właściwym czasie NRA powinna by wysunąć postulat, adresując go do Ministra Sprawiedliwości, żeby lokale zespołów adwokackich zostały powszechnie wyłączone spod rygorów norm wykorzystania lokali biurowych z tą motywacją, iż normy te nie odpowiadają potrzebom i charakterowi zespołowej pracy adwokatury. Istotą tej pracy jest przecież świadczenie szczególnego rodzaju usług wymagających określonych warunków jej wykonywania (dyskrecja, tajemnica zawodowa, potrzeba cichej, skupionej pracy koncepcyjnej).

6. Jak już wspomniano, według intencji i litery przepisu § 3 ust. 3 rozporządzenia z dnia 28 grudnia 1963 r. nie chodziło jednak o adaptację przez NRA uchwały nr 441 Prezydium Rządu dla specyficznych potrzeb adwokatury, lecz o podjęcie innego rodzaju ustaleń, określonych też — chyba wadliwie — jako „normy” w omawianym przepisie. Naczelna Rada Adwokacka nie mogła by zresztą wchodzić w kompetencje administracyjne organów do spraw lokalowych.

Właściwe interpretowanie treści § 3 ust. 3 rozporządzenia musi prowadzić jedynie do wniosku, że Naczelna Rada Adwokacka miała — i ma nadal, skoro dotychczas tego nie uczyniła — ustalić, jakim „wymaganiom niezbędnym dla prawidłowej pracy zespołu” powinien odpowiadać lokal stanowiący siedzibę działalności zawodowej adwokatów. Ustalenia te miała podjąć NRA, gdyż właśnie ona najlepiej zna potrzeby i specyfikę pracy zawodowej adwokata.

Formułowania jednolitych wymagań, o których tutaj mowa, dokonuje się stosownie do obowiązujących obecnie przepisów naszego ustawodawstwa w drodze ustanowienia tak zwanego *normatywu technicznego projektowania*. W myśl art. 7 ustawy z dnia 31 stycznia 1961 r. — Prawo budowlane⁵ normatywy techniczne projektowania określają „zasady projektowania obiektów budowlanych, mające na celu zabezpieczenie właściwego układu funkcjonalnego związanego z przeznaczeniem określonego obiektu, i ustalenie warunków użytkowych, jakim mają odpowiadać te obiekty w danych warunkach ekonomicznych (...)”. Normatywy techniczne projektowania dla budynków i lokali w budownictwie powszechnym ustanawia Minister Budownictwa i Przemysłu Materiałów Budowlanych w porozumieniu z właściwym ministrem (właściwym ze względu na „branżowe” przeznaczenie obiektu budowlanego), a dla budownictwa specjalnego — właściwy resortowy minister w porozumieniu z Ministrem Budownictwa i PMB.

⁵ Dz. U. Nr 7, poz. 45 z późn. zm.

Normatyw techniczny projektowania (oznaczany w skrócie NTP) jest szczególniego rodzaju aktem administracyjnoprawnym związanym z procesem programowania i projektowania inwestycji budowlanych, wyrażającym mniej lub więcej rozwinięte koncepcje optymalnego pod względem funkcjonalnym i ekonomicznym rozwiązania projektowego określonego rodzaju obiektów i lokali. NTP jest w każdym wypadku zbiorem podstawowych, wiążących uczestników procesu inwestycyjnego (inwestora, projektanta) zasad programowania i projektowania obiektów i zawiera niezbędne dane, które umożliwiają prawidłowe zaprojektowanie i wykorzystywanie obiektów. Przedmiot normatywu stanowią bowiem ustalenia dotyczące wymagań programowych (jaki cel pragnie się osiągnąć), funkcjonalnych (jakim wymaganiom obiekt ma odpowiadać), techniczno-budowlanych oraz wyposażenia obiektów i pomieszczeń. Każdy NTP powinien uwzględniać aktualne warunki rozwoju społeczno-gospodarczego i wymagania postępu technicznego (w zakresie konstrukcji, stosowanych materiałów i osprzętu oraz urządzeń instalacyjnych).

7. Warunki przygotowania i tryb opracowywania NTP zostały określone początkowo zarządzeniem nr 30 Przewodniczącego Komitetu Budownictwa, Urbanistyki i Architektury z dnia 15 maja 1961 r. w sprawie zasad opracowywania, ustanawiania i rozpowszechniania normatywów technicznych projektowania⁶. Przepisy tego zarządzenia zostały z kolei uchylone zarządzeniem nr 191 Ministra Budownictwa i PMB z dnia 6 października 1964 r. w sprawie planowania oraz zasad opracowywania i ustanawiania normatywów technicznych projektowania obiektów budowlanych⁷, które dotychczas obowiązuje i stanowi wyłączną podstawę prawną do przygotowywania i ustanawiania wszystkich NTP.

Zainteresowane ministerstwa i urzędy centralne (a także organizacje, np. CRZZ) są zobowiązane do opracowania wieloletnich (5-letnich) oraz rocznych planów przygotowania NTP według wskazówek zamieszczonych w powołanym wyżej zarządzeniu nr 191 i w załącznikach do tego zarządzenia. Układ treści każdego NTP obiektów budowlanych budownictwa powszechnego (do tego rodzaju budownictwa należą lokale zespołów adwokackich) powinien odpowiadać ramowemu układowi treści NTP, który jest podany w załączniku nr 1 do zarządzenia. W tymże załączniku została również określona organizacja pracy oraz tryb opracowywania i uzgadniania projektowanych NTP. Prace związane z opracowywaniem NTP finansuje właściwy naczelny organ administracji państwowej (ministerstwo, urząd centralny) z kredytów budżetowych przeznaczonych na te cele albo naczelny organ organizacji społecznej lub zawodowej.

Nie ma potrzeby podawać w tym miejscu szczegółowych informacji o zasadach, sposobie, trybie i kosztach przygotowywania, opracowywania i uzgadniania projektów NTP. Przyszły normatyw techniczny projektowania lokali (siedzib) zespołów adwokackich musi oczywiście uwzględnić wszystkie wymagania, jakie takiemu aktowi prawnemu stawiają omawiane przepisy zarządzenia nr 191. W zakresie tematyki normatywnej, stanowiącej pole zainteresowań adwokatury, powinny wchodzić w rachubę normatywy projektowania biur (siedzib) wojewódzkich rad adwokackich i lokali (siedzib) zespołów adwokackich jako obiektów powtarzalnych.

Jest zrozumiałe, że założenia do przygotowania i opracowania NTP lokali zespołów adwokackich muszą uwzględniać różną liczebność składu osobowego zespołów (§ 2 rozporządzenia z dnia 28 grudnia 1963 r.) i specyfikę organizacji pracy oraz

⁶ Dziennik Budownictwa Nr 1, poz. 1.

⁷ Dziennik Budownictwa Nr 21, poz. 63.

mechanizm funkcjonowania zespołów adwokackich. Będzie to wymagało podjęcia wstępnych badań i krytycznej analizy komponentów warsztatu pracy zawodowej członków adwokatury w zespołach. System zespołowej pracy stawia bowiem swoje wymagania w zakresie warunków lokalowych, a w szczególności układu funkcjonalnego lokalu zespołu adwokackiego. Pisali o tej problematyce na łamach „Palestry” m.in. Kazimierz Buchała („W sprawie warunków pracy adwokatów w zespole”, styczeń 1967 r.) i autor niniejszego opracowania („W sprawie lokali dla zespołów adwokackich — warunki najmu i budowy lokali ZA”, kwiecień 1963 r.). Pewien (choć ograniczony) przykład w przygotowywaniu projektu NTP lokalu zespołu adwokackiego można będzie czerpać ze zdezaktualizowanych już „Tymczasowych wytycznych do projektowania lokali dla zespołów adwokackich w m.st. Warszawie”, zatwierdzonych w 1954 r. przez Ministerstwo Sprawiedliwości i stosowanych przy budowie nowych lokali dla stołecznych zespołów adwokackich w budownictwie Rady Narodowej m. st. Warszawy. Należy zauważyć, że przysły NTP lokali ZA może znaleźć zastosowanie nie tylko przy projektowaniu budowy nowych lokali, ale także — przy jego odpowiedniej adaptacji — w razie podejmowania remontów kapitalnych i modernizacji istniejących lokali ZA, które „grzeszą” niewłaściwą funkcjonalnością i niskim poziomem wyposażenia.

8. Opracowanie studialne obejmujące całość zagadnień związanych z tematem NTP powinno doprowadzić do sformułowania projektu NTP i nadanie mu właściwego biegu. Wydaje się, że byłoby ze wszechmiar pożyteczne przeprowadzenie ankiety nad treścią projektu NTP dla ZA we wszystkich izbach adwokackich. Plon tej ankiety powinien być wykorzystany przy redagowaniu ostatecznego tekstu NTP przed nadaniem mu rangi obowiązującego dokumentu normatywnego.

Układ treści projektu NTP według schematu przyjętego w Instrukcji w sprawie organizacji pracy i trybu opracowywania NTP (załącznik do zarządzenia nr 191) ma zawierać następujące grupy zagadnień:

1. Postanowienia ogólne
  - 1.1. Przedmiot normatywu
  - 1.2. Określenie wprowadzonych pojęć
  - 1.3. Jednostka odniesienia
2. Ustalenia programowo-funkcjonalne
  - 2.1. Podział obiektu wynikający z funkcji i programu użytkowego
  - 2.2. Zestawienie występujących pomieszczeń (działów i składników programowych) z podaniem następujących danych:
    - wysokość
    - powierzchnia
    - funkcja (przeznaczenie danego pomieszczenia)
  - 2.3. Tolerancje
  - 2.4. Inne wymagania użytkowo-funkcjonalne
  - 2.5. Układy (schematy) funkcjonalne działów i składników programowych
  - 2.6. Obiekty i urządzenia związane
  - 2.7. Wymagania dotyczące działki (związane z funkcją obiektu)
3. Ustalenia dotyczące szczególnych warunków technicznych, jakim powinien odpowiadać obiekt
4. Kontrolne wskaźniki techniczno-ekonomiczne
  - 4.1. Powierzchnia podstawowa (p.p.) na jednostkę odniesienia
  - 4.2. Powierzchnia pomocnicza (p.pom.) na jednostkę odniesienia

- 4.3. Powierzchnia użytkowa (p.u.) na jednostkę odniesienia
- 4.4. Kubatura budynku (lokalu) w m³ przypadająca na m² powierzchni użytkowej.

Nieco może tajemnicze dla niefachowców jest m. in. przyjęte w NTP określenie „jednostka odniesienia”. Otóż należy wyjaśnić, że podstawową jednostką odniesienia dla obiektów (lokali) biurowych lub usługowo-biurowych jest jeden pracownik biurowy (dla lokalu ZA jeden członek zespołu lub jeden pomocniczy pracownik umysłowy ZA).

Treść przyszłego NTP lokalu ZA będzie zapewne w dużej mierze oparta na postanowieniach zarządzenia nr 11 Ministra Budownictwa i Przemysłu Materiałów Budowlanych z dnia 18 stycznia 1966 r. w sprawie ustanowienia normatywu technicznego projektowania obiektów i pomieszczeń biurowych⁸. Trzeba jednak zwrócić uwagę, że charakter pracy zawodowej adwokata odbiega w dość znacznym stopniu od potocznie rozumianej i praktykowanej pracy biurowej pracowników umysłowych różnych organów administracji państwowej i gospodarczej oraz instytucji publicznych. Cechy właściwe wykonywanej przez członka ZA działalności zawodowej skłaniają do definiowania tej działalności nie jako zwykłej pracy biurowej (często dość schematycznej), lecz jako działalności usługowej o szczególnym natężeniu wkładu pracy koncepcyjnej. Taka kwalifikacja pracy zawodowej członków ZA ma jeszcze dodatkowe zalety praktyczne z dwu powodów:

a) w razie wprowadzenia ograniczeń w budownictwie obiektów administracyjno-biurowych, co się dość często zdarza (właśnie na rok 1970 został ustanowiony zakaz budowy tego rodzaju obiektów), budowa lub przebudowa lokali ZA jako pomieszczeń typu usługowego nie staje się przedmiotem zakazu, i wydziały budownictwa i architektury nie mogą odmówić zatwierdzenia projektów budowy siedzib ZA jako lokali biurowych,

b) w celu wszechstronnego zaspokojenia potrzeb mieszkańców w zakresie usług socjalno-kulturalnych, handlowych i innych w uświadczonym budownictwie mieszkaniowym typu miejskiego inwestorzy tego budownictwa (państwowi, spółdzielnic) mają obowiązek zapewnić w programie i realizacji poszczególnych osiedli mieszkaniowych odpowiednią ilość urządzeń towarzyszących w postaci sklepów, zakładów gastronomicznych, rejonowych przychodni zdrowia, aptek itp., a także zakładów usług dla ludności — stosownie do postanowień uchwały nr 123 Rady Ministrów z dnia 22 maja 1965 r. w sprawie zasad planowania, finansowania i realizacji urządzeń towarzyszących w uświadczonym budownictwie mieszkaniowym typu miejskiego.⁹ Rady Adwokackie z inicjatywy zespołów adwokackich albo same kierownictwa zespołów adwokackich w poszczególnych miejscowościach, gdzie powstają lub mają być zbudowane większe osiedla mieszkaniowe, mają prawo składać wnioski do lokalnych (miejskich, powiatowych) komisji planowania gospodarczego o włączenie do programu budowy osiedla lub budynku w budownictwie rozproszonym lokalu dla ZA jako „zakładu usługowego dla ludności”. Komisje planowania gospodarczego ustalają pełny program urządzeń towarzyszących dla wszystkich osiedli nowo budowanych i wskazują inwestorom w sposób wiążący, jacy użytkownicy lokali (obiektów) mają w tych osiedlach uzyskać przydział lokalu i z których środków budowa lokalu ma być sfinansowana. Wykorzystując ten tryb, zespoły adwokackie i ra-

⁸ Dziennik Budownictwa Nr 1, poz. 2.

⁹ Monitor Polski Nr 27, poz. 139.

dy adwokackie mają możliwość tu i ówdzie, partycypując w kosztach budowy osiedla, uzyskiwać pożądaną powierzchnię usługowo-biurową.

Należy stwierdzić jednocześnie, że budowa lokali (siedzib) ZA może być podjęta tylko na podstawie odpowiednich programów, te zaś z kolei nie mogą być przedmiotem indywidualnych i subiektywistycznych poglądów przyszłych użytkowników lokali, lecz muszą się opierać na naukowo-badawczych przesłankach uzasadniających przyjęcie określonych standardów dla budowy tego typu lokali. NTP lokali ZA ma właśnie ustalić i wytyczyć minimalne i maksymalne wymagania, jakim powinny odpowiadać lokale w celu zapewnienia prawidłowej pracy zespołu adwokackiego. Ten NTP powinien z jednej strony określić minimum warunków, w jakich może się odbywać praca zawodowa członków ZA (w razie niedysponowania tym minimum zrozumiała stanie się konieczność traktowania prywatnego mieszkania adwokata jako niezbędnej powierzchni do pracy), z drugiej zaś ustalić górny pułap komfortu lokalowego ZA, **aby przeciwdziałać niezdrowym apetytom i ciągotom do nadmiernego luksusu**. NTP lokali ZA powinien wyrażać zasadę oszczędnego gospodarowania mieniem społecznym.

9. Kwestią zasadniczej wagi w przyszłym NTP lokali ZA jest przyjęcie optymalnego wskaźnika normatywnego powierzchni pomieszczeń biurowo-usługowych na 1 adwokata i 1 pracownika biurowego z jednoczesnym uwzględnieniem odpowiedniej powierzchni dla kierownika ZA. W zarządzeniu nr 11 Ministra Budownictwa i PMB, o którym była wyżej mowa, przyjęto ten wskaźnik normatywny w maksymalnej wysokości 6 m² przy stałej pracy biurowej. Wydaje się, że wskaźnik ten może być ustalony również w przyszłym NTP lokali ZA jako obowiązujący, przy założeniu jednak, że nie będzie się projektować i budować osobnych pomieszczeń na 1 adwokata o tej powierzchni użytkowej (to byłyby jednak tzw. „klitki”), lecz przyjmie się system pracy członków ZA w różnym czasie i założy budowę pomieszczeń 12-metrowych. W ten sposób 10-osobowy ZA będzie dysponował 5 pokojami 12-metrowymi z odpowiednimi pomieszczeniami dla kierownika (14 m²) i personelu pomocniczego (po 5 m² na osobę) oraz z pomieszczeniami pomocniczymi (pokój konferencyjny, biblioteka podręczna, archiwum itp.).

Ustanowiony dla lokali ZA normatyw projektowania powinien ponadto uwzględnić przepisy zarządzenia nr 14 Prezesa Rady Ministrów z dnia 22 lutego 1966 r. w sprawie projektowania wyposażenia pomieszczeń administracyjno-biurowych i zarządzenia Ministra Finansów z dnia 3 stycznia 1968 r. w sprawie wytycznych technicznych zagospodarowania pomieszczeń administracyjno-biurowych.¹⁰ Wspomniane wytyczne określają warunki, jakim powinny odpowiadać pomieszczenia administracyjno-biurowe, oraz sposób ich racjonalnego zagospodarowania w celu ułatwienia sprawnego przebiegu i uzyskania wysokiej efektywności pracy administracyjno-biurowej. Wytyczne te stanowią, że projekty zagospodarowania lokali administracyjno-biurowych (w wypadku ZA — lokali usługowobiurowych) powinny się opierać na specjalnie opracowanych założeniach organizacyjno-funkcjonalnych, zawierających program użytkowy i dane wyjściowe do zaprojektowania lokalu; założenia te powinny zawierać w szczególności:

- 1) schemat organizacyjny jednostki, dla której lokal jest przeznaczony,
- 2) schemat podstawowych powiązań funkcjonalnych i zakresu współdziałania osób i komórek współużytkujących lokal (np. kierownika ZA i osoby prowadzącej kasę),
- 3) dane dotyczące metod i techniki pracy,

¹⁰ Monitor Polski Nr 2, poz. 10.

- 4) dane dotyczące ruchu interesantów (klienteli ZA),
- 5) wymagania dotyczące wyposażenia lokalu w urządzenia i instalacje (wbudowane, wmontowane),
- 6) dyspozycje dotyczące rozplanowania (w myśl ustaleń NTP) powierzchni użytkowej lokalu wraz z jej podziałem.

Gdyby w przyszłości udało się oprzeć całą sieć bazy lokalowej dla zespołów adwokackich na omawianych elementach programowych, to można by z satysfakcją stwierdzić, że warunki lokalowe przestały być dokuczliwym hamulcem w rozwijaniu na wyższy poziom działalności zawodowej uspołecznionej adwokatury, przestały być źródłem frustracji i napięć psychicznych członków ZA, a dla klienteli ZA — przykrą i nie zachęcającą niedogodnością. Nowe, postępowe założenia wyrażone w NTP lokali ZA, którego ustanowienia cała adwokatura ma prawo oczekiwać, powinny być wielce pomocnym narzędziem poprawy sytuacji lokalowej adwokatury. Racjonalny układ funkcjonalny lokali dla ZA, zapewnienie maksimum wymagań bezpieczeństwa i higieny pracy (sprawa akustyki, właściwe oświetlenie pomieszczeń), pełna sprawność użytkowa, odpowiednio przemyślany stopień wyposażenia technicznego i biurowego, godny zawodu adwokackiego stopień estetyki wewnątrz — te wszystkie, skrótkowo wzięte elementy mogą dać zadowolenie z warunków pracy oraz stanowić zachęcającą atmosferę pracy.

Jeżeli tylko środki finansowe adwokatury i przyznane limity nakładów przez nadzorujące jej działalność Ministerstwo Sprawiedliwości pozwoliłyby na realizację w najbliższych latach planowego i racjonalnego programu inwestycyjno-remontowego lokali ZA, zgodnie z przyszłym NTP lokali ZA, to wówczas jedna z kłód utrudniających pracę adwokatów byłaby usunięta. Następnym etapem mogłaby być ambitna akcja odpowiedniego wyposażenia ZA w meble biurowe w myśl wytycznych zarządzenia Ministra Finansów z dnia 1 stycznia 1968 r.¹¹ Skoro właśnie ten Minister, stojący na straży oszczędnego wydatkowania publicznych środków finansowych, ustalił minimalne warunki w tej dziedzinie, to można je przyjąć bez obawy narażenia się na zarzut marnotrawstwa środków.

10. Sprawą kwalifikującą się nadal do realizacji jest trafna — jak się wydaje — koncepcja (przyjęta na posiedzeniu Prezydium NRA w dniu 5 grudnia 1968 r.) lokalizacji siedzib zespołów adwokackich w nowo wznoszonych lub rozbudowanych gmachach sądów powiatowych. W akceptowanych wówczas i przedstawionych Ministerstwu Sprawiedliwości — w celu stosownego rozpatrzenia — założeniach tej koncepcji przyjęto, że jest społecznie pożądane i ekonomicznie uzasadnione oraz leży w interesie całego wymiaru sprawiedliwości, żeby siedziby zespołów adwokackich sytuować w budynkach sądowych w postaci odrębnych lokali użytkowych. Takie samodzielne (wyodrębnione) lokale mogłyby być budowane z udziałem finansowym CFSAA, z tym zastrzeżeniem, że byłyby wykorzystywane jako zespoły pomieszczeń stanowiące odrębne jednostki czynszowe.

Przyjęto, że stosownie do przepisów w sprawie tworzenia i struktury organizacyjnej ZA należałoby przewidzieć trzy kategorie lokali:

A	— dla ZA złożonego z	3—5	adwokatów
B	— „ „ „	z 6—9	„
C	— „ „ „	z 10—12	„

¹¹ Monitor Polski Nr 2, poz. 11.

Jeżeli w danym mieście stanowiącym siedzibę Sądu Powiatowego działa więcej niż jeden ZA, w budynku sądowym należy lokalizować tylko jeden ZA.

W ustaleniach programowo-funkcjonalnych lokalu dla ZA założono jako normę podstawową na adwokata 6 m² powierzchni, a łączną powierzchnię całego lokalu określono na 75—85 m² powierzchni dla kategorii A. W lokalach typu B i C odpowiedniemu zwielokrotnieniu ulegać powinna liczba pokoi dla członków ZA przy stosowaniu normy 6 m² na jedno miejsce pracy (nie więcej niż dwóch adwokatów w jednym pomieszczeniu). Za nieodzowne warunki budowy lokali dla ZA w budynkach sądowych uznano zapewnienie:

a) oddzielnego wejścia do lokalu ZA i niełączenia go z innymi pomieszczeniami w gmachu sądowym,

b) założenia oddzielnych urządzeń instalacyjnych i liczników dla instalacji świetlnej, grzewniczej itp. oraz dla telefonów ZA,

c) warunków nieskrępowanej pracy członków ZA w godzinach pozaurzędowych instancji sądowej i swobodnego dostępu klientów do lokalu ZA,

d) prawidłowego układu funkcjonalnego,

e) wyposażenia w ścienne szafy biurowe, urządzenia w.c., umywalki, kuchenki gazowe.

Przedstawiona (w skrócie) koncepcja wykazuje tę zaletę, że skupia w jednym obiekcie budowlanym bliskie funkcjonalnie instytucje wymiaru sprawiedliwości (magistratura i adwokatura) ku wygodzie przede wszystkim ludności. Tego rodzaju kojarzenie siedzib sądu i ZA jest zresztą w praktyce już obecnie (w starych budynkach) nieraz stosowane.

11. Prezydium NRA przeprowadziło w swoim czasie ankietę (w wykonaniu uchwały z dnia 26 października 1967 r.), rozсланą przez rady adwokackie do wszystkich zespołów adwokackich w kraju, o stanie lokali ZA. Wyniki ankiety umożliwiły wyrobienie sobie poglądu na rzeczywisty stan warunków lokalowych ZA, położenie lokali w danym mieście, charakter prawny użytkowania, stan techniczny lokali i ich wyposażenie w meble. Okazało się, że sytuacja lokalowa ZA w poszczególnych izbach adwokackich przedstawiała się bardzo rozmaicie: od wysoce niezadowolającej (np. jednoizbowe pomieszczenia, brak pomieszczeń pomocniczych) do zupełnie znośnej (duży metraż, wygodne poczekalnie dla klientów itd.). Taki stan rzeczy powinien oczywiście ulec możliwie szybkiej poprawie nie tylko w interesie pracy zawodowej adwokatów, ale również, i to przede wszystkim, ze względu na interes społeczny, polegający w tym wypadku na zagwarantowaniu ludności usług prawnych świadczonych w warunkach godnych ich poczucia obywatelskiego.

Przedstawione w tym opracowaniu informacje i „rad sposoby” miały na celu wskazanie dróg i metod, przy pomocy których może się stać w pełni realna perspektywa uzyskania przez adwokatów prawidłowej bazy lokalowej, odpowiedniej do jej roli społecznej. Dużo w tym względzie zależy też od inwencji i aktywności samych adwokatów i ogniw samorządu adwokackiego.